

Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης
Αναπληρωτής Καθηγητής, ΕΚΠΑ

Μεταξύ φιλολογίας, πολιτικής και φιλανθρωπίας:

***Ο Σύλλογος των εν Αθήναις Μικρασιατών η Ανατολή
(1891 – 1939)***

- Μέχρι την αυγή του 20ού αιώνα, η Μικρασία παρέμενε *terra incognita* για τον ελλαδισμό. Το 1891 ο Καππαδόκης λόγιος Ιωακείμ Βαλαβάνης, χαρακτηρίζει τη Μικρά Ασία «γωνίαν τινά, λησμονηθείσαν, του Ελληνισμού», τους Έλληνες Ορθοδόξους Μικρασιάτες «Παρίας του Ελληνισμού» και το εσωτερικό της Μικράς Ασίας «αχανή Σαχάρα του Ελληνισμού». Και καυτηριάζει αυτήν την «άγνοια» της «Κυρίως Ελλάδος» για τις χώρες της «έσω» Μικράς Ασίας.
- Το ελλαδικό ενδιαφέρον για τη Μικρά Ασία ξεκίνησε με ιδιωτική πρωτοβουλία και υποκινήθηκε από τους ίδιους τους Μικρασιάτες. Κομβικό ρόλο στην προώθηση των μικρασιατικών ζητημάτων στην Ελλάδα διαδραμάτισε ο Σύλλογος των εν Αθήναις Μικρασιατών η «Ανατολή». Ο σύλλογος αυτός ιδρύθηκε στην ελληνική πρωτεύουσα τον Νοέμβριο του 1891 και αυτοδιαλύθηκε το 1939. Ο Σύλλογος της «Ανατολής» ήταν το πρώτο Μικρασιατικό σωματείο στην Ελλάδα. Είχε τα πρωτεία μετά το πρώτο προσφυγικό ρεύμα το 1914–15 και παρέμεινε ο «πρύτανις» των μικρασιατικών σωματείων στη χώρα μας καθ' όλην τον Μεσοπόλεμο.

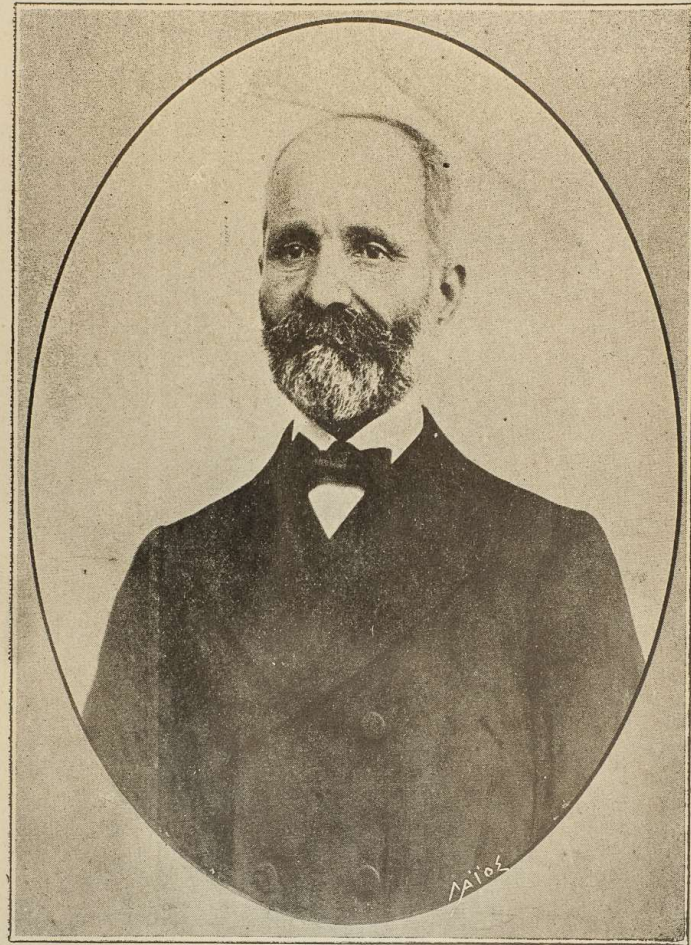
- Σύμφωνα με το καταστατικό του (άρθρο 2), πρωταρχικός σκοπός του Συλλόγου ήταν: «α') η αδελφική συνένωσις πάντων των ενταύθα [σ.σ. εν Αθήναις] Μικρασιατών, β') η ιστορική και η πραγματική μελέτη της εαυτών πατρίδος και η κατά το ενόν θεραπεία των αναγκών αυτής, γ') η διανοητική και ηθική των μελών ανάπτυξις διά δημοσίων αναγνωσμάτων, καταρτισμού βιβλιοθήκης και αναγνωστηρίου και εκδόσεως περιοδικού, εξυπηρετούντος τον επιστημονικόν του Συλλόγου σκοπόν, όταν οι πόροι επιτρέψωσι τούτο, και δ') η κατά το ενόν προσωρινή περίθαλψις των ενταύθα αλλαχόθεν ερχομένων απόρων Μικρασιατών».
- Ιδρυτικά μέλη της «Ανατολής» ήταν ο Μαργαρίτης Ευαγγελίδης (Μηχανιώνα Κυζίκου 1850 – Αθήνα 1932), υφηγητής της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στο Εθνικό Πανεπιστήμιο (Αθηνών), ο οποίος και διατέλεσε πρόεδρος του Συλλόγου από την ίδρυσή του έως το 1925 (με εξαίρεση τα έτη 1910-14), ο Παύλος Καρολίδης (Ανδρονίκηον της Καππαδοκίας 1849 – Αθήνα 1930), τότε υφηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο, ο οποίος κατέλαβε μία από τις θέσεις των αντιπροέδρων, ο διευθυντής του σιδηροδρόμου Αθηνών-Πειραιώς Φιλοποίμην Παρασκευαΐδης, ο αντισυνταγματάρχης Ζήσης Μπασδέκης και ο δημοσιογράφος Ανδρέας Καβαφάκης (Αϊδίνι 1873 – Αθήνα 1922), εκδότης του *Ελευθέρου Τύπου* (ίδρ. 1916), ο οποίος διατέλεσε μέλος της πρώτης εξελεγκτικής επιτροπής και γενικός γραμματέας του Συλλόγου.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

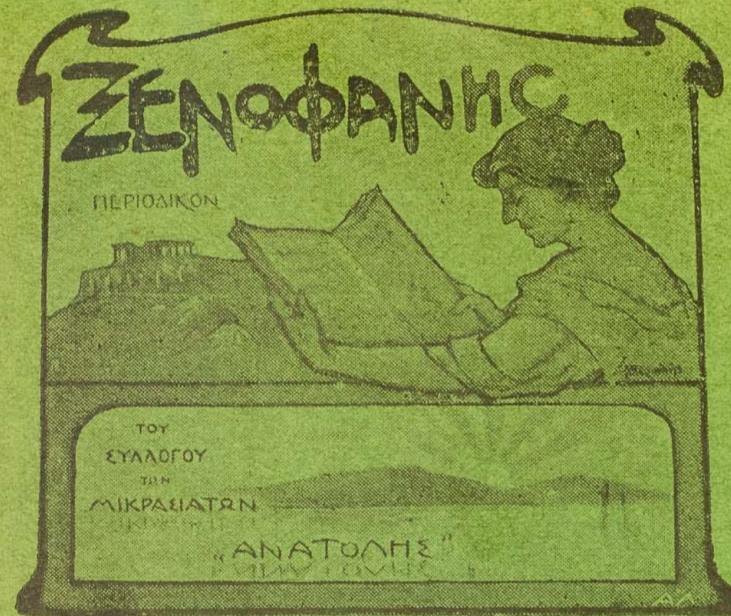
ΩΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙΑΙ

1879

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

- Τα αρχικά ενδιαφέροντα του Συλλόγου των εν Αθήναις Μικρασιατών ήταν φιλολογικά, φιλεκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά (η στοιχειώδης εκπαίδευση των απόρων και του απλού λαού λογίζετο άλλωστε τότε ως φιλανθρωπία), και κινούνταν μέσα στα καθιερωμένα πλαίσια της εποχής. Πρωταρχικός σκοπός του Συλλόγου ήταν να φέρει το ελλαδικό κοινό σε γνωριμία με «μέρη, πρόσωπα και γεγονότα» της Μικράς Ασίας, κυρίως των ενδότερων αυτής, και ο σχηματισμός μικρασιατικής φιλολογίας. Βασικό εργαλείο προς αυτό ήταν το περιοδικό *Ξενοφάνης*. Η έκδοση του έντυπου οργάνου της «Ανατολής» ξεκίνησε το 1896 και μετά την παρέλευση ενός μακροετούς διαλείμματος (1897-1904) ανεστάλη οριστικά τον Δεκέμβριο του 1910 μετά τη συμπλήρωση μόλις επτά τόμων. Η διακοπή του *Ξενοφάνους* τεκμηριώνει το ελλιπές ενδιαφέρον του ελλαδικού κοινού για τα πράγματα της Μικράς Ασίας πριν το 1915.
- Παρά την αυστηρή προσήλωσή τους στα εθνικά ιδεώδη, οι ιθύνοντες του Συλλόγου απέκλεισαν «αυστηρώς από του περιβόλου αυτού πάσαν περί των εκεί πολιτικών καθεστώτων σκέψιν και συζήτησιν», και εισηγήθηκαν πως «όλη η εγνωσμένη δραστηριότης» των ομογενών της Ανατολής «πρέπει να στραφή αποκλειστικώς περί την ανόρθωσιν των υπό θρησκευτικήν, εκπαιδευτικήν, εμπορικήν και βιομηχανικήν έποψιν κακώς εχόντων». Απέκλεισαν δηλαδή εκ προοιμίου κάθε πολιτική συζήτηση περί της οθωμανικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία.

ΕΤΟΣ Ζ΄

ΤΕΥΧΟΣ Ζ΄-Η΄

ΙΟΥΛΙΟΣ

— ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

1910

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κωνστ. Λογοθέτου : Ὑποτύψεις τῆς ψυχολογίας τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων μέχρι τοῦ Σωκράτους. — Στεφ. Σταμάτη : Περὶ τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως. — Γρηγ. Σ. Ἰωσηφίδου : Ποιμανηδὸς ἢ Ποιμανηδόν. — Σπ. δὲ Βιάζη : Ὁ Ἄγγελος Ἔμος καὶ ἡ Ἑλλάς. — Σπυρ. Ζουμπολίδου : Ἡ ἐπαρχία Κολωνίας. — Ν. Χ. Ἀμβράζη : Τὸ ἔθνικόν αἶσθημα ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. — Ἀναστ. Ἀναστασιάδου : Ἐορτὴ ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔαρος ἐν Ρόδῳ. — Γ. Κ. Ἀσκητοπούλου : Ἐκπαιδευτικά. — Κ. Α. Ψάχου : Μία διόρθωσις. — Βιβλιοκρισίαι. — Δα- νιηλίδου : Ἐντοπώσεις ἐκ τῆς Μικρᾷ Ἀσίας. — Εἰδήσεις. — Πρὸς τοὺς συν- δρομητὰς καὶ ἀνταποκριτὰς τοῦ «Ξενοφάνους». — Ἀγγελίαι.

- Μέχρι το 1915 πρωταρχικό επίσης μέλημα των ιθυνόντων της «Ανατολής» ήταν η αντιμετώπιση του προσηλυτιστικού έργου των προτεσταντών και των ρωμαιοκαθολικών μισσιοναρίων στις ελληνορθόδοξες κοινότητες της Μικράς Ασίας. Κεντρική θέση στους λόγους του Μ. Ευαγγελίδη κατά την πρώτη και τη δεύτερη επετειακή εορτή (1892-1893) ήταν ότι ο Σύλλογος θα υπεράσπιζε «την θρησκείαν κατά του αποτροπαίου προσηλυτισμού, όστις ως ψυχοβόρος σκώληξ ενιδρύθη πολλαχού της ημετέρας πατρίδος», και ότι θα αγωνιζόταν με όλο του το σθένος του «κατά της βιαίας μεταβολής των Αρμενίων και Ελλήνων εις Αμερικανούς και απάτριδας παπιστάς». Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο Σύλλογος ιδρύθηκε κατά την περίοδο κορύφωσης του ιεραποστολικής δράσης των Αμερικανών (Ευαγγελικών) μισσιοναρίων στην Εγγύς Ανατολή (1880-1895). Ο πρόεδρος της «Ανατολής» χαρακτήρισε ευθαρσώς την «τοιαύτην [προσυλητιστικήν] ενέργειαν» ωσάν «πόλεμον άσπονδον».

- Συνάμα με την καταπολέμηση των ξένων προπαγανδών, τους ιδρυτές της «Ανατολής» τούς διακατείχε ένας ακόμη μεγαλεπήβολος πόθος: «η διάδοσις εν αιταίς [ταις ομογενέσι μικρασιατικαίς κοινότηταις] της ελληνικής παιδείας» και «η επαναφορά εις την πάτριον ελληνικήν γλώσσαν των εν Μικρά Ασία ξενοφώνων αδελφών». Με άλλα λόγια, ο γλωσσικός εξελληνισμός των τουρκοφώνων (αλλά και αραβοφώνων και αρμενοφώνων) ελληνορθόδξων πληθυσμών της Ανατολής. Κατά δήλωσή του, ο Σύλλογος τότε μόνον θα ένιωθε ικανοποιημένος, «όταν απ' άκρου εις άκρον της Μικράς Ασίας ακούση λαλουμένην την Ελληνικήν γλώσσαν, όταν ίδη την Ελληνικήν παιδείαν αναθάλλωσαν και κρατυνομένην εν τη χώρα».
- Προς τούτο, ο Σύλλογος ίδρυσε το ομώνυμο ιεροδιδασκαλείο η «Ανατολή», το οποίο λειτούργησε αρχικά στην Πάτμο (1900) και κατόπιν στη Σάμο (1906), πλησιέστερα προς τα μικρασιατικά παράλια. Συνολικά, το διάστημα 1906-1914 από το ιεροδιδασκαλείο της Σάμου αποφοίτησαν 132 δημοδιδάσκαλοι ή/και ιερείς.

- Παράλληλα, ο Σύλλογος χορηγώντας υποτροφίες ανέλαβε τη μόρφωση και την κατάρτιση σχεδόν 600 απόρων Μικρασιατών νέων και νεανίδων ως διδασκαλιστών και νηπιαγωγών στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή, στο Εθνικό Πανεπιστήμιο (κυρίως στη Θεολογική Σχολή), στο Διδασκαλείο Αθηνών, στα Αρσάκεια Εκπαιδευτήρια, στο Ομήρειο Γυμνάσιο της Σμύρνης, στο Λύκειο Γ. Χατζηχρήστου στην Κωνσταντινούπολη και αλλού. Ως υπότροφοι («έκτακτοι» και «μόνιμοι») γίνονταν δεκτοί κυρίως νέοι από τουρκόφωνες και αρμενόφωνες ελληνορθόδοξες κοινότητες, οι οποίες εξ αντικειμένου κινδύνευαν περισσότερο από τον προσηλυτισμό των ετεροδόξων. Οι υπότροφοι υπέγραφαν «εγγυητικά», ότι μετά το πέρας των σπουδών τους θα επέστρεφαν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους και θα υπηρετούσαν εκεί ως διδάσκαλοι ή/και ως ιερείς.

- Σύμφωνα με στοιχεία του Συλλόγου, ο αριθμός των νέων και των νεανίδων που σπούδασαν «ενεργείας και δαπάναις» του ανέρχονται σε 1.842. Ένας από αυτούς ήταν ο Πασχάλης Δ. Πασχαλίδης (1884-1943) από το Χουδί(ον) (τουρκιστί Γκέϊβε Σαρατζλή), μια αρμενόφωνη ελληνορθόδοξη κοινότητα (κωμόπολη περίπου 2.500 κατοίκων) της Βιθυνίας. Ο Πασχάλης Πασχαλίδης (παππούς του ακαδημαϊκού Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη) σπούδασε με υποτροφία της Ανατολής στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή (απ' όπου έλαβε δίπλωμα με άριστα το 1903) και κατόπιν εργάστηκε ως ιεροδιδάσκαλος στην αστική σχολή της γενέτειράς του, φέροντας «λαμπρούς καρπούς», όπως γράφει ο ίδιος σε επιστολές προς τον ευεργέτη του (Μ. Ευαγγελίδη) το 1908.
- Επιπλέον, το 1911 ο Σύλλογος ίδρυσε διδασκαλείο νηπιαγωγών στα Φλαβιανά (Ζινδζί-δερέ) κοντά στην Καισαρεία τής Καππαδοκίας. Το Διδασκαλείο του Ζινδζί-δερέ, το οποίο έβγαλε 42 νηπιαγωγούς, έκλεισε τις πύλες του το 1916 λόγω της εμπόλεμου καταστάσεως.

- Παρά τη διακηρυγμένη αρχή του να μην θίξει «τα καθεστώτα» (το πολιτικό status quo), ο Σύλλογος έκανε δειλή στροφή προς τα πολιτικά πράγματα το 1904, όταν άρχισε να καταρτίζει «πίνακα στατιστικής εμφάνοντα τας θρησκευτικάς και εκπαιδευτικάς δυνάμεις της Μικράς Ασίας», δηλαδή τη δημογραφική δύναμη του εκεί ελληνισμού, τις ελληνικές κοινότητες, τα ελληνικά εκπαιδευτήρια, τους διδασκάλους, τους μαθητές/-τριες κλπ. Αυτή η στατιστική «του Ελληνικού πληθυσμού της Μ. Ασίας» ολοκληρώθηκε το 1907 και διαβιβάστηκε στο Υπουργείο των Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) «προς εξέλεγχιν και συμπλήρωσιν». Η στατιστική του Συλλόγου της «Ανατολής» οριστικοποιήθηκε από το «Ανατολικόν» Τμήμα του ΥΠΕΞ το 1918 και χρησιμοποιήθηκε από την ελληνική διπλωματική αντιπροσωπεία στο Παρίσι τα αμέσως επόμενα δύο χρόνια, προκειμένου να τεκμηριωθεί η συγκριτική δύναμη του ελληνισμού στη Μικρά Ασία απέναντι στις άλλες εθνότητες (Τούρκους, Αρμενίους, Εβραίους, Ξένους κ.ά.).

Εθνότητες	Πληθυσμός
Τούρκοι	7.231.495
Έλληνες	1.982.376
Αρμένιοι	649.540
Εβραίοι	78.079
Ξένοι	220.549
Αθίγγανοι	18.769
Βούλγαροι	6.381
Γενικό Σύνολο	10.187.189

Πίνακας *Στατιστική του πληθυσμού της Μικράς Ασίας «κατ' εθνότητας», 1912*

Πηγή: ΓΑΚ/ΚΥ/ΑΠΓΠ, φάκ. 218, Ο Τμηματάρχης του Β' Πολιτικού Τμήματος («Ανατολικού») του ΥΠΕΞ προς το Πολιτικό Γραφείο του Προέδρου της Κυβερνήσεως, εν Αθήναις 19 Φεβρουαρίου 1918/αρ. 1619.

- Η οριστική στροφή του Συλλόγου των εν Αθήναις Μικρασιατών από πνευματικά σε πολιτικά ζητήματα επήλθε τελικά λόγω ανωτέρας βίας. Ο άνευ προηγουμένου ανθελληνικός διωγμός του 1914, η αποστολή του τηλεγραφήματος Grey (10/23 Ιανουαρίου 1915) και η δυναμική εκκίνηση του Μικρασιατικού Ζητήματος από τον Ελευθέριο Κ. Βενιζέλο στις αρχές του 1915 ανάγκασαν τελικά τον Σύλλογο της «Ανατολής» να λάβει θέση απέναντι στις ραγδαίες εξελίξεις. Συγκεκριμένα, την 5 Μαρτίου 1915 ο Μ. Ευαγγελίδης έστρεψε την προσοχή του Δ.Σ. «επί της δημιουργηθείσης περί το Μικρασιατικόν Ζήτημα καταστάσεως» και την επιτακτική ανάγκη να διαφωτισθεί η κοινή γνώμη στην Ελλάδα επ' αυτού.
- Τα αμέσως επόμενα χρόνια η «Ανατολή» απέκτησε πρωταγωνιστικό ρόλο στην προώθηση των ελληνικών αλυτρωτικών διεκδικήσεων στη Μικρά Ασία. Το 1917-18 ο Μαργαρίτης Ευαγγελίδης και ο Κωνσταντίνος Λαμέρας πρωτοστάτησαν στην ίδρυση της Κοινής των Αλυτρώτων Ελλήνων Επιτροπείας και διετέλεσαν ο πρώτος πρόεδρος και ο γενικός γραμματέας της αντίστοιχα.

P.V.
9

SMYRNE Grèce
Les Quais

- Μετά την «εθνικήν συμφοράν» της Μικράς Ασίας το 1922 ο Σύλλογος της «Ανατολής» δεν σταμάτησε το κοινωνικό έργο του. Ο Σύλλογος επέδειξε ιδιαίτερη μέριμνα για την περίθαλψη των προσφύγων, διανέμοντας χρήματα, είδη πρώτης ανάγκης, διδακτικά βιβλία και στεγάζοντάς τους προσωρινά στα γραφεία του. Το 1925-26 ίδρυσε σε προσφυγικές συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά (Αμπελοκήπους, Βύρωνα, Δραπετσώνα, Καισαριανή, Νέα Ιωνία, Νέα Κοκκινιά, Περιστέρι, Πολύγωνο και αλλού) συνολικά δώδεκα 4τάξιες, 5τάξιες και 6τάξιες νυκτερινές σχολές στοιχειώδους παιδείας για εργαζόμενα προσφυγόπουλα. Σύμφωνα με στοιχεία του συλλόγου, το 1927 ο αριθμός των μελών του διδακτικού προσωπικού των σχολών του ανερχόταν σε 34, ενώ των μαθητών και μαθητριών του σε 2.150.
- Το εθνικό ζήτημα της Μικράς Ασίας συνέχισε ωστόσο να τον κατατρύχει. Το 1926-27 σε δημόσιες διαλέξεις και σε δημοσιεύσεις του, ο Σύλλογος διαδήλωνε ότι «η Μεγάλη Ιδέα δεν απέθανε» και πως «η οδός του μέλλοντος του σημερινού Ελληνικού Κράτους άγει προς την Σμύρνην και το Βυζάντιον».

ΤΕΛΟΣ!

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ “ΑΝΑΤΟΛΗ,,

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΑΥΤΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΣΥΜΦΟΡΑΝ

ΑΙ ΔΩΔΕΚΑ ΠΛΗΡΕΙΣ ΝΥΚΤΕΡΙΝΑΙ ΣΧΟΛΑΙ

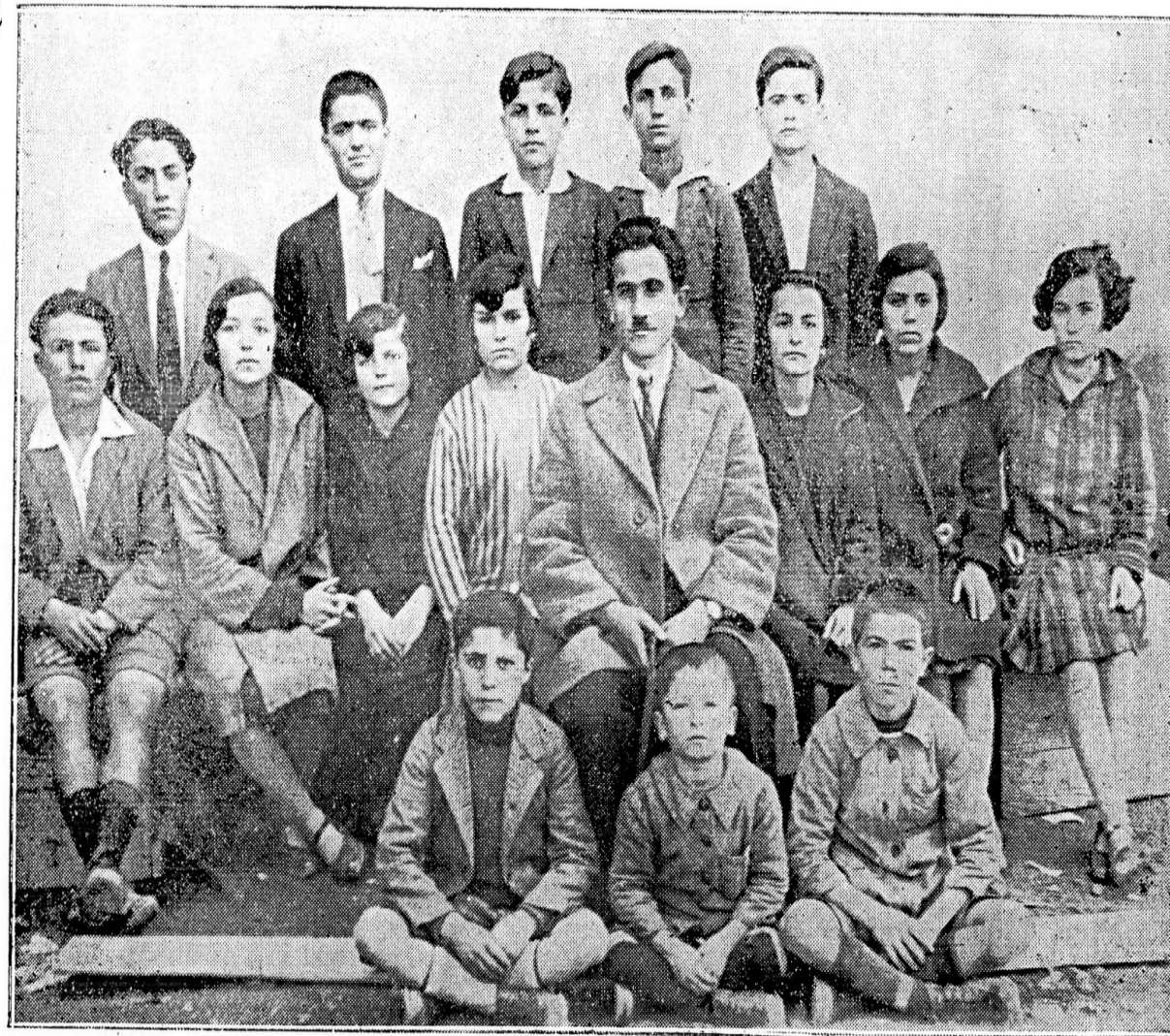

«Γτε, ὦ νέοι, χρησται τῶν Ἑλλήνων ἐλπίδες,
δράζασθε παιδείας, πανταχόθεν συλλέγοντες τὸ
χρήσιμον κατὰ μέλλουσαν».

(ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΔΟΥΚΑ)

«Ἀπαιδευσία πάντων παθῶν μήτηρ».

(ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ)

Νυκτερινή Σχολή Νέας Ιωνίας (ίδρ. 1925)

Εἰκὼν 8
Ἡ Ε' τάξις